

**YASHIL IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISH SHAROITIDA YIRIK
QURILISH KORXONALARIDA STRATEGIK BOSHQARUVNI
TASHKIL ETISH**

G’ulomova Shaxlo Baxtiyor qizi

Tayanch doktorant

Toshkent arxitektura – qurilish universiteti

Kalit so’zlar: *Innovatsiyalar, issiqlik elektr stansiyalari, energiya samarador binolar, shaharlashuv, smart city, qurilish chiqindilarini qayta ishlash, aylana iqtisodiyot, strategiya, yashil iqtisodiyot.*

Keywords: *Innovations, thermal power plants, energy-efficient buildings, urbanization, smart city, construction waste recycling, circular economy, green economy, strategy.*

Ключевые слова: *Инновации, тепловые электростанции, энергоэффективные здания, урбанизация, «Умный город», переработка строительных отходов, циркулярная экономика, зеленая экономика, стратегия.*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada yashil iqtisodiyotni rivojlantirish sharoitida yirik qurilish korxonalarida strategik boshqaruvni tashkil etish bo’yicha tahliliy ma’lumotlar asosida xulosa va takliflar keltirib o’tilgan.*

Abstract: *This article presents conclusions and proposals based on analytical data on the organization of strategic management in large construction enterprises in the context of the development of a green economy.*

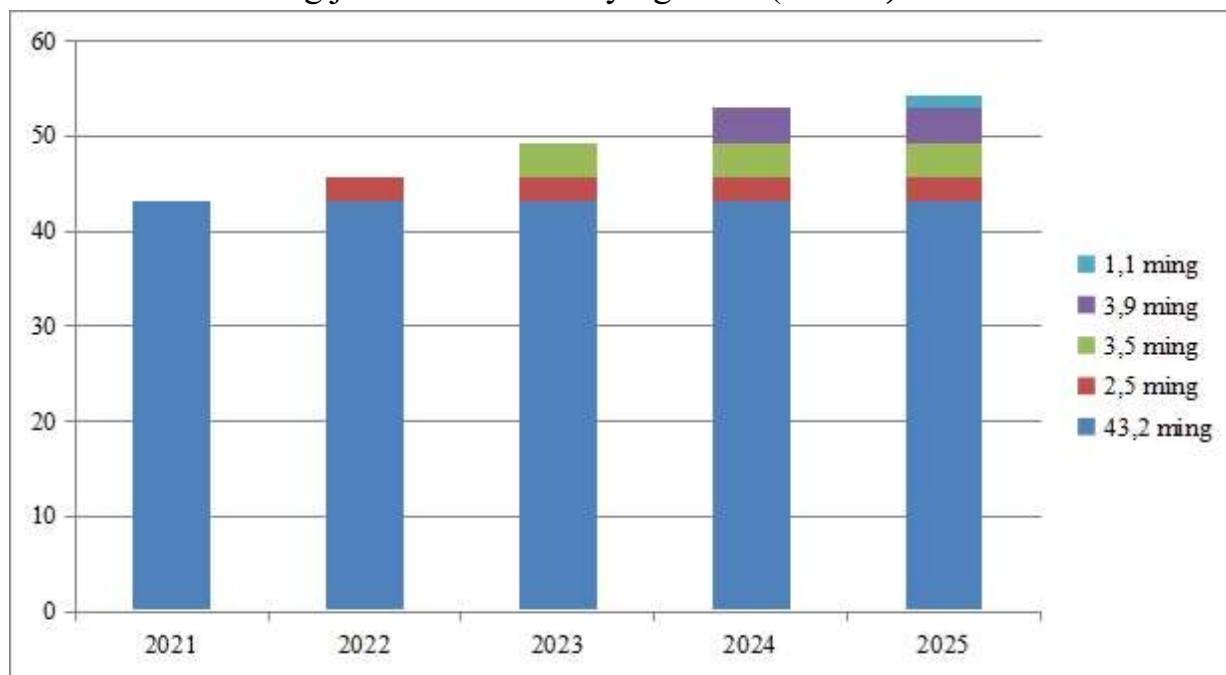
Аннотация: *В статье представлены выводы и предложения на основе аналитических данных по организации стратегического управления на крупных строительных предприятиях в условиях развития зеленой экономики.*

Kirish. Bugungi kunda mamlakatimizda tarkibiy o’zgartirishlarni chuqurlashtirish, iqtisodiyotning bazaviy tarmoqlarini modernizatsiyalash va diversifikatsiyalash hamda hududlarni bir maromda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishga qaratilgan kompleks chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Ayniqsa, yurtimizda qurilish sohasidagi o’zgarishlar qo’llanilayotgan innovatsiyalar va kirib kelayotgan xorij tajribasidan foydalanish sohadagi yutuqlar ko’lamini kengaytirmoqda.

2024-yil yanvar-dekabr oylarida O’zbekistonda 233,8 trln. so’mlik qurilish ishlari bajarilgan. Bu ko’rsatkich 2023-yilning shu davriga nisbatan 8,8% ga oshgan. 2025-yil 1-yanvar holatiga ko’ra, mamlakatda qurilish faoliyati bilan

shugʻullanayotgan korxona va tashkilotlar soni 27 408 tani tashkil etgan. Shulardan 6 555 tasi yoki 23,9% Toshkent shahrida joylashgan boʻlib, bu qurilish korxonalarining eng katta qismini tashkil qilgan.

Oʻtgan yilning yanvar-noyabr oylarida Oʻzbekiston Respublikasida jami ixtisoslashtirilgan qurilish ishlari umumiy qurilish ishlarining 9,2% ulushini tashkil etgan. Ixtisoslashtirilgan qurilish ishlari faoliyatida eng yuqori ulush Toshkent shahri (14,5%), Qashqadaryo viloyati (12,9%) va Toshkent viloyati (12,1%) hududlarida qayd etildi. Fikrimizning dalili esa soʻngi 5 yil davomida qurilish korxonalarining jadal surʼatda oʻsayotganidir (1-rasm).

1-rasm. Oʻzbekiston Respublikasida soʻngi 5 yilda qurilish korxonalarining oʻsish koʻrsatkichlari

Statistika agentligi maʼlumotlariga koʻra, 2025-yil 1-yanvar holatiga qurilish sohasida roʻyxatdan oʻtgan korxonalar soni 54 223 tani tashkil etgan.

Asosiy qism. Bugungi kunning talabi boʻlgan - yashil qurilish bu sohada yanada koʻproq izlanishni, yerdan masʼuliyat bilan foydalanishni, suv va energiya samaradorligini, barqaror materiallarni tanlashni, chiqindilarni kamaytirish va ichki muhit sifatini yaxshilashni talab qiladi. Bunda, asosiy eʼtibor uglerod gazini kamaytirish va binoning umumiy barqarorligini oshirishga qaratilgan.

Yurtimiz rivoji uchun qurilish sohasida ayniqsa yashil qurilish sohasida mislsiz yangiliklar va ulkan strategiyalar bilan katta hissa qoʻshayotgan tashkilot bu- “Oʻzbekgidroenergo” AJ hisoblanadi. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 18-maydagi “Oʻzbekgidroenergo” aksiyadorlik jamiyatini tashkil etish toʻgʻrisida”gi PF-5044-sonli Farmoni va “Oʻzbekgidroenergo” aksiyadorlik jamiyati faoliyatini tashkillashtirish chora

tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-2972-sonli qarori hamda Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 22-iyundagi “O‘zbekgidroenergo” aksiyadorlik jamiyati faoliyatini tashkil etish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi 407-sonli qarori ijrosiga muvofiq tashkil etilgan.

Fitch Rating agentligi prognozlariga ko‘ra, «O‘zbekgidroenergo» investitsiya dasturlari 2030-yilga kelib elektr energiyasi ishlab chiqarishda issiqlik elektr stansiyalari ulushini 75 foizdan kamroq darajagacha qisqartirish imkonini beradi.

Qayd etilishicha, O‘zbekistonda elektr energiyasi ishlab chiqarish quvvatlarining qariyb 90 foizi uglevodorodlar (asosan tabiiy gaz va ko‘mir), qolgan 10 foizi gidroenergetika hissasiga to‘g‘ri keladi. Hukumat energetika sanoatining atrof-muhitga ta‘sirini kamaytirish maqsadida gaz bilan ishlaydigan issiqlik elektr stansiyalari sonini kamaytirish, shu orqali energetika sanoatida qayta tiklanadigan energiya manbalarining ulushini oshirishga intilmoqda. Bundan shuni tushunishimiz mumkinki, yurtimiz energiya sohasida yangi burulish bo‘lag‘asida turibdi, modomiki, issiqlik elektr stansiyalaridan voz kechmoqchi ekanmiz gidro elektr stansiyalar hamda quyosh va shamol elektr stansiyalariga ta‘lab darajasi ortadi. Ushbu maqsadlarga erishish uchun yurtimizda bir qancha harakatlar boshlab yuborilgan (2-rasm). Xususan, O‘zbekiston 2018-yilgi Iqlim bo‘yicha Parij kelishuvi doirasida 2030-yilgacha YAIM birligiga nisbatan issiqxona gazlari (karbonat angidrid, metan, azot oksidi) ajratilishi hajmini 2010-yildagi bazaviy darajadan 35 foizga kamaytirishga **va’da berdi**. Ushbu majburiyatlarni bajarish uchun hukumat xorijiy xalqaro investitsiyalarni faol jalb qilmoqda.

2-rasm. Yashil qurilishni rag‘batlantirish uchun hukumat tomonidan amalga oshirilayotgan harakatlar

2022-2026 yillarga mo‘ljallangan taraqqiyot strategiyamizda yashil iqtisodiyot ko‘lamini kengaytirish, tadbirkorlarimiz uchun imkoniyatlar yaratish va

ekologiyamizni yosh avlod uchun sof va toza saqlash doirasida bir qancha maqsadlari mavjud:

1.energiya samarador binolarni qurishga e'tibor qaratish

O'zbekiston yangi qurilishlar uchun energiya samaradorligi bo'yicha standartlarni joriy qildi. Masalan, yangi binolarda energiya tejovchi materiallar va texnologiyalardan foydalanish talab qilinmoqda. Toshkent va boshqa shaharlarida avtomatlashtirilgan energiya tizimlari va qayta tiklanuvchi energiya texnologiyalari bilan jihozlangan zamonaviy "aqlli" binolar loyihalari amalga oshirilmoqda.

2.ekologik toza qurilish materiallaridan foydalanish

Past uglerod izi bilan ajralib turuvchi mahalliy xomashyolardan, masalan, xom g'isht, pishiq g'isht va boshqa tabiiy resurslardan foydalanish tavsiya etiladi. Beton, po'lat va shishadan qayta ishlangan materiallarni qurilishda qo'llashga bo'lgan qiziqish oshmoqda.

3. Qayta tiklanuvchi energiya texnologiyalarini joriy etish

O'zbekistonning quyosh energiyasi imkoniyatlarini hisobga olgan holda, ko'plab loyihalarda quyosh panellarini o'rnatish yo'lga qo'yilmoqda. Ayniqsa, turar-joy binolari va davlat obyektlarida bu amaliyot ommalashmoqda. Ayrim loyihalar energiya ishlab chiqarishi iste'mol qilinganidan ko'proq bo'lgan binolarni yaratishga qaratilgan.

4.xalqaro hamkorlik va investitsiyalarni jalb qilish

O'zbekiston Jahon banki, BMT Taraqqiyot dasturi (UNDP) va Yevropa tiklanish va taraqqiyot banki (EBRD) kabi tashkilotlar bilan yashil qurilishni qo'llab-quvvatlash bo'yicha hamkorlik qilmoqda. Xorijiy kompaniyalar bilan birgalikda quyosh va shamol energiyasiga asoslangan yirik loyihalar ishlab chiqilmoqda, bu esa qurilish kompaniyalariga infratuzilmani yashil echimlar bilan boyitish imkonini bermoqda.

5. Barqaror shaharlashuvni targ'ib qilish

Toshkent va Samarqanddagi loyihalar: Yirik shaharlar yashil shaharsozlikka e'tibor qaratmoqda. Masalan, energiya tejamkor ko'p qavatli uylarning qurilishi va ekologik jamoat joylarini tashkil etish.

Smart city tashabbuslari: "Aqlli shaharlar" loyihasi doirasida energiya samarador infratuzilma, yashil jamoat transporti va optimallashtirilgan chiqindilarni boshqarish tizimlari joriy etilmoqda.

6. Chiqindilarni boshqarish va aylana iqtisodiyot

Qurilish chiqindilarini qayta ishlash: Qurilish sohasida chiqindilarni qayta ishlash amaliyoti asta-sekin yo'lga qo'yilmoqda.

Aylana iqtisodiyot: Qurilish materiallarini binolarning umr oxirida qayta ishlash yoki qayta foydalanish imkonini beradigan loyihalar ishlab chiqilmoqda.

Ko‘rinib turibdiki, maqsadlarga erishishning negizi bu qurilish va qurilishni to‘g‘ri tashkil etishdir. Aksiyadorlik jamiyatimizning bu boradagi barcha vazifa va topshiriqlarini o‘z zimmasiga oluvchi “O‘zbekgidroenergoqurilish” AJ hisoblanadi.

“O‘zbekgidroenergoqurilish” AJ 1932-yilda tashkil etilgan bo‘lib, gidroelektr stansiyalari, issiqlik elektr stansiyalari energetika qurilishida, shuningdek, fuqarolik va sanoat inshootlarini qurishda katta tajribaga ega.

Korxona tashkil etilganidan buyon Chirchiq gidroelektr stansiyalari kaskadi va noyob Chorvoq GESi qurilishini yakunladi, Sirdaryoda birinchi GES – Farhod va Qayroqumni, ularga suv omborlari birlashtirilgan Sirdaryoda qurdi. Markaziy Osiyodagi eng yirik issiqlik elektr stansiyalari. 80 yil davomida umumiy quvvati 13920 MVt dan ortiq bo‘lgan 33 ta gidroelektrostantsiya va 13 ta issiqlik elektr stansiyasi qurilib, foydalanishga topshirildi.

Hozirda “O‘zbekgidroenergoqurilish” AJ tizimida Respublikamizning turli hududlarida joylashgan va umumiy qurilish, montaj, ishga tushirish, temir-beton buyumlari ishlab chiqarish, avtotransport xizmatlari ko‘rsatish kabi turli yo‘nalishlarga ixtisoslashgan 4 ta tarkibiy korxona faoliyat ko‘rsatmoqda.

“O‘zgidroenergoqurilish” aksiyadorlik jamiyati Koreyaning “Samsung C&T Corporation” kompaniyasi bilan hamkorlikda Samarqand, Jizzax viloyatlari va Surxondaryo viloyatining Sherobod tumanida qurilishi rejalashtirilgan har biri 200 MVt quvvatga ega quyosh fotoelektr stansiyasini qurmoqda.

Sirdaryo viloyatida qurilishi rejalashtirilgan 1500 MVt quvvatga ega issiqlik elektr stansiyasi qurilish-montaj ishlarini Xitoyning “CGGC International” va Misrning “ELSEWEDY ELECTRIC” kompaniyalari bilan hamkorlikda amalga oshirmoqda.

“O‘zgidroenergoqurilish” AJ Samarqand shahrining kommunal infratuzilmasini o‘zgartirish rejasi doirasida Fransiyaning “SUEZ” kompaniyasi bilan suv ta‘minoti tarmog‘i bo‘yicha bosh pudratchi sifatida qurilish va elektromexanik ishlarini olib bormoqda.

O‘zbekistondagi yashil iqtisodiyot sari yo‘l qay darajada barpo etilayotganini yuqoridagi ma‘lumotlar orqali tushunchaga ega bo‘ldik. Endi O‘zbekistondagi yashil qurilish loyihalariga misollarni ko‘rib chiqsak (3-rasm).

3-rasm. O'zbekiston hududida qurilayotgan ekologik toza va turizm rivoji uchun ahamiyatli loyihalar

Nur Navoi quyosh elektr stansiyasi. Karmana tumanida barpo etilayotgan mazkur quyosh fotoelektr stansiyasi 268 gektar maydonni egallagan bo'lib, loyihaning umumiy qiymati 110 mln dollarni tashkil etadi. Yangi quyosh fotoelektr stansiyasining ishga tushirilishi natijasida o'rtacha 31 ming xonadon elektr energiyasi bilan ta'minlanadi. Stansiya yiliga 260 mln kVt/soat elektr energiyasi ishlab chiqarish quvvatiga ega. Elektr energiyasini sotish tarifi — 2,679 sent, gaz tejamkorligi — 78,7 mln kub metr.

Samarqanddagi yangi shaharsozlik loyihalari. Samarqandda Zarafshon daryosi sohilida, aeroportdan uncha uzoq bo'lmagan joyda 389 gektar maydonda ko'p qavatli uylar, savdo majmualari va boshqa obyektlardan iborat zamonaviy “Shirin” massivini qurish rejalashtirilmoqda. Ushbu loyihalarning asosiy maqsadi “Buyuk ipak yo'li”ning ajralmas qismi bo'lgan Samarqandda turizm sohasini yanada rivojlantirish, yurtimizdagi turizm salohiyatini oshirish va xorijiy turizm oqimini o'zimizga jalb qilishdan iborat.

Qurilish korxonalarida samarali boshqaruv va raqobatbardoshlikni ta'minlash uchun turli strategiyalar qo'llaniladi. Ular quyidagi asosiy 5 yo'nalishni va ularning ichidagi turli strategiyalarni o'z ichiga oladi:

Raqobat strategiyalari

Differensial strategiya – Korxona o'z xizmatlari va mahsulotlarini raqobatchilardan farqlash orqali mijozlarni jalb qiladi. Masalan, yuqori sifat, zamonaviy texnologiyalar, innovatsion qurilish materiallari ishlatish.

Narx bo'yicha yetakchilik – Qurilish narxini raqobatchilarga qaraganda past saqlash orqali bozorga kirish va ulushni kengaytirish. Bu uchun samarali xarajat boshqaruvi, texnologik optimizatsiya va katta hajmdagi buyurtmalar muhim.

Fokuslangan strategiya – Muayyan segmentga (masalan, premium uy-joylar, sanoat obyektlari yoki ekologik qurilish) yo'naltirilgan strategiya.

Loyihalarni boshqarish strategiyalari

Tezlashtirilgan qurilish (Fast-Track Construction) – Qurilish jarayonini loyihalash va bajarishni parallel olib borish orqali muddatlarni qisqartirish.

Lean Construction – Qurilish jarayonida isrofgarchilikni kamaytirish va samaradorlikni oshirishga qaratilgan strategiya. Bu usulda loyihalash, xarid qilish va qurilish bir-biri bilan uyg'unlashtiriladi.

Agile Construction – Moslashuvchan qurilish usuli bo'lib, talab va sharoitlar o'zgarishiga tez moslashish imkonini beradi.

Innovatsion strategiyalar

Raqamli transformatsiya – Qurilishda BIM (Building Information Modeling), dronlar, IoT, sun'iy intellekt va boshqa zamonaviy texnologiyalardan foydalanish.

Yashil qurilish (Sustainable Construction) – Ekologik toza materiallar va energiyani tejovchi texnologiyalarni qo'llash.

Modulli qurilish (Modular Construction) – Zavodda oldindan tayyorlangan qismlarni joyida yig'ish orqali qurilish jarayonini tezlashtirish va sifatni oshirish.

Tarmoq va hamkorlik strategiyalari

Tarmoq integratsiyasi – Qurilish kompaniyasi ta'minotchilar, pudratchilar va mijozlar bilan kuchli aloqalar o'rnatib, barqaror biznesni shakllantiradi.

Jamoaviy sheriklik (Joint Ventures) – Yirik loyihalar uchun boshqa kompaniyalar bilan hamkorlik qilish orqali risklarni taqsimlash va resurslardan samarali foydalanish.

Outsourcing – Qurilishning ayrim qismlarini maxsus tashqi tashkilotlarga topshirish orqali xarajatlarni kamaytirish va samaradorlikni oshirish.

Bozorni kengaytirish strategiyalari

Mahalliy bozorga yo'naltirish – Ichki bozorda talabga qarab xizmat va mahsulotlarni moslashtirish.

Xalqaro bozorga chiqish – Boshqa davlatlarga ekspansiya qilish orqali biznesni kengaytirish, eksport va xorijiy investitsiyalarni jalb qilish.

Diversifikatsiya – Qurilish bilan bog'liq qo'shimcha xizmatlar (masalan, ta'mirlash, dizayn, ko'chmas mulk boshqaruvi) bilan shug'ullanish.

Yuqorida keltirilgan strategiyalarni to'g'ri tanlash va amalga oshirish qurilish korxonalarining uzoq muddatli muvaffaqiyatini ta'minlashga yordam beradi.

Xulosa va takliflar. Xulosa o'rnida shuni takidlashimiz zarurki, faqatgina qurilish sohasida emas barcha sohalarda maqsadga erishish uchun unga olib boruvchi eng to'g'ri yo'l bu - strategiyani to'g'ri shakllantirishdir.

Respublikamizdagi yirik qurilish tashkilotlaridan biri sifatida faoliyat yuritayotgan “O'zgidroenergoqurilish” aksiyadorlik jamiyati faoliyatini yashil iqtisodiyot talablari asosida strategik boshqaruvni oqilona tashkil etish orqali

rivojlantirish mumkin. Bunda, strategiyani samarali va maqsadga muvofiq tashkil etish uchun quyidagi 5 ta tamoyilni taklif etamiz:

1. Farovonlik tamoyili
2. Adolatlilik tamoyili
5. Sayyora chegaralari tamoyili
4. Samaradorlik va yetarlilik tamoyili
5. Samarali boshqaruv tamoyili

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1.o‘zbekiston Respublikasining 2024-yil 7-avgustdagi “Elektr energetikasi to‘g‘risida”gi O‘RQ-939-son qonuni.

2.o‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi “2022-2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi” to‘g‘risida”gi PF-60-son Farmoni.

3.o‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 4-oktabrdagi “2019 - 2030-yillar davrida O‘zbekiston Respublikasining “yashil” iqtisodiyotga o‘tish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PQ-4477-son qarori.

4.o‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 18-maydagi “O‘zbekgidroenergo” aksiyadorlik jamiyatini tashkil etish to‘g‘risida”gi PF-5044-son Farmoni.

5.o‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 18-maydagi “O‘zbekgidroenergo” aksiyadorlik jamiyati faoliyatini tashkillashtirish chora tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-2972-sonli qarori.

6.o‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2022-yil 20-dekabrdagi Oliy Majlis va O‘zbekiston xalqiga Murojaatnomasi.